

Стан та загальнодержавні проблеми впровадження заходів енергоефективності в Україні

Спроби вирішення проблеми підвищення енергетичної ефективності в Україні робилися продовж досить значного періоду часу. Розроблено велику кількість нормативно-правових актів різного рівня (більше 250 актів), запропоновано безліч заходів, у тому числі і з врахуванням досвіду європейських країн. Україна долучилася до Договору про Енергетичне Співтовариство та інших європейських ініціатив, де скорочення питомого споживання енергетичних ресурсів, є одним із найважливіших напрямів енергетичної політики. На сьогодні в країні діють:

- Державна цільова економічна програма енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 рр.;
- 26 регіональних програм підвищення енергоефективності на 2010–2014 рр.;
- 15 галузевих програм підвищення енергоефективності на 2010–2014 рр.;
- 45 програм зменшення споживання енергоресурсів бюджетними установами шляхом їх раціонального використання на 2010–2014 рр.¹

Розроблено та прийнято велику кількість державних стандартів за різними напрямками (енергозбереження, нормування витрат і втрат, енергетичного маркування, енергоаудиту, енергоменеджменту, вторинних енергоресурсів тощо).

Але результати діяльності у цьому напрямі є більш ніж скромними (енергоємність ВВП України залишається у 3–4 рази вищою ніж у європейських країнах).

Динаміка зменшення енергоємності за останні роки² (див. табл. Динаміка зміни енергоємності ВВП України 2000–2013 рр.) показує, що за такими темпами Україна ще десятки років буде залишатися країною з надзвичайно високим рівнем енергоємності відносно середньосвітового рівня та рівня європейських країн.

¹ Національний план дій з енергоефективності до 2020 року, [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://naer.gov.ua/forum/userfiles/files/draft_national_renewable_energy_action_plan_through_2020_uk.pdf

² В. Княжанський. Енергоємність української економіки зменшується, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ru/~2/0/all/2014/02/12/318887>

Таблиця. Динаміка зміни енергоємності ВВП України 2000-2013 рр.

Роки	2000	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Енергоємність, кг у. п. / грн	0,98	0,635	0,65	0,64	0,63	0,621	0,613

Потенціал щодо підвищення енергоефективності залишається високим, проте його задіяння стримується з низки різних причин, включаючи неефективну політику стимулювання до зниження втрат енергії, відсутність належного рівня інвестицій та умов їх залучення, неефективну тарифну й цінову політику в енергетичному секторі економіки, а також невиконання прийнятих нормативно-правових актів, різного рівня програм та заходів.

Зокрема, систематично не виконується «Державна цільова економічна програма енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 роки»³. Її планові показники фінансування з часом зменшувалися, але і вони не були забезпечені у повному обсязі. Державне фінансування при цьому складало всього декілька відсотків від загального фінансування, головне навантаження повинні були нести промислові підприємства, частка яких складала більше 75 %. Вже у 2011 р. заплановані програмою показники фінансування були зменшені більш ніж у два рази. Але і вони виконувалися лише на 20-30 %. Розроблені й прийняті регіональні програми підвищення енергоефективності на 2010–2014 рр. також у більшості своїй виконувалися не в повному обсязі.

Високі втрати енергії при виробництві, транспортуванні та споживанні обумовлені також застарілістю основних фондів енергетичного комплексу, промислових підприємств основних галузей економіки, житлового фонду та низькими темпами їх модернізації.

Проблемою залишається й політика щодо розподілу досить обмежених ресурсів між виробництвом та споживанням, які виділяються на енергоефективність⁴. Хоча при виробництві й транспортуванні також втрачається значна частина енергії, але її втрати при споживанні, особливо у сфері ЖКГ є привалюючими. Сектор ЖКГ споживає біля 40 % електроенергії

³ Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 1.03.2010, № 243, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-%D0%B>

⁴ О. Суходоля. Щодо пріоритетів реалізації державної політики енергоефективності [Електронний ресурс] / Аналітична записка, НІСД. – 2013. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1271/>.

і природного газу від загального споживання, має найвищий потенціал енергозбереження (більше 30 %). За даними Мінрегіонбуду, для обігріву 1 кв. м житла в Україні витрачається у 2-2,5 рази більше газу ніж у європейських країнах. Системної роботи щодо термомодернізації будинків в країні не проводиться, хоча окремі приклади такої роботи показують досить хороші результати. Поки що, здебільшого цим займаються у індивідуальному порядку володарі приватних будинків та жителі окремих квартир. Фрагментарне утеплення несе загрози порушення міцності багатопверхових будинків. Стимулювання до комплексної та технічно правильної термомодернізації не проводиться. Разом з тим, для термомодернізації будинків потрібно за різними оцінками від 500 до 700 млрд грн інвестицій.

Найбільш дієвим стимулом до енергоефективності мало б стати підвищення ціни енергопослуг населенню. Але поки що тільки вимоги МВФ щодо кредитування України у нинішньому скрутному економічному становищі вимусило уряд нарешті приступити до вирішення питання приведення у відповідність ціни енергопослуг економічно обґрунтованим витратам. Але інші стимули та допомога населенню щодо утеплення своїх осель і щодо економії так й не були впроваджені. Отже, стимулююча політика у цьому напрямі досі є неефективною.

Цінові стимули стали дієвим важелем щодо зменшення споживання природного газу в країні. Політика Росії щодо газового цінового тиску на країну примусила знизити обсяги імпорту природного газу з 32,94 млрд куб. м у 2012 р. до 27,97 млрд куб. м у 2013 р. На сьогодні, кардинальне підвищення ціни природного газу до майже 500 дол. За 1 тис. куб. м стимулює до зниження імпорту з Росії як ніщо інше. Але це зниження, в основному, як і раніше передбачається за рахунок імпорту з других країн та за рахунок заміни природного газу іншими енергетичними ресурсами (в першу чергу вугіллям), а не за рахунок ощадного використання енергоресурсів.

Не зважаючи на значну кількість нормативно-правових актів у сфері енергоефективності, діяльність щодо удосконалення нормативно-правової бази продовжується. Розроблено нові законопроекти, які повинні унормувати низку питань, зокрема таких як стимулювання енергоефективності у житлових та громадських будівлях, бюджетних установах, організації енергоаудиту, організації енергосервісних послуг тощо. Державним агенством з енергоефективності розглядається питання перегляду регіональних програм з енергоефективності.

На сьогодні основним документом для впровадження енергоефективності є розроблений «Національний план дій з енергоефективності на період до 2020

року»⁵. Цей План розроблено на виконання зобов'язань України в рамках Протоколу⁶ про приєднання до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства. Згідно цього Плану Україна повинна досягти у 2020 р. економії енергоресурсів у розмірі 9 % відносно середнього енергоспоживання протягом п'яти років з 2005 по 2009 рр.

Заходи з енергоефективності розглядаються у чотирьох сферах економічної діяльності (див. таблицю «Узагальнена таблиця впровадження заходів НІД ЕЕ»).

Таблиця. Узагальнена таблиця впровадження заходів НІД ЕЕ

№	Сфера економічної діяльності	Очікувана економія у 2014 р., тис. т. н. е	Очікувана економія у 2020 р., тис. т. н. е	Відповідальний виконавець	Загальне фінансування на період 2012-2020р., млрд грн	Джерело фінансування
1	<i>Населення:</i> житлові будинки	511	2303,9	Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України	670	інвестиції
2	<i>Сфера послуг:</i> громадські та комерційні будівлі	23,2	104,4		144,5	інвестиції
3	Промисловість	615,1	2773,4	Міністерство промисловості	89	інвестиції
4	Транспорт	237,7	1056,5	Міністерство інфраструктури	107,8	інвестиції
Загалом		1384	6283,3		1011,3	інвестиції

Для їх реалізації передбачається залучити більше 1000 млрд грн інвестицій, що є досить значною сумою навіть в умовах економічного зростання та сприятливого інвестиційного клімату, не говорячи вже про

⁵ Національний план дій з енергоефективності до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://naer.gov.ua/forum/userfiles/files/draft_national_renewable_energy_action_plan_through_2020_uk.pdf

⁶ Про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства: протокол № 2787-VI (2787-17) від 15.12.2011 [Електронний ресурс] / ВВР, 2011, N 24, ст. 170. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a27.

існуючу ситуацію в економіці країни, стан з корупцією та виконанням прийнятих рішень. Для прикладу, за період 2010–2011 рр. планові обсяги фінансування енергоефективності згідно державної цільової економічної програми ⁷ склали біля 52 млрд грн, а реально було інвестовано біля 9,4 млрд грн, тобто менше 20 %.

На сьогодні в умовах скрутного економічного становища в Україні фінансування енергоефективних проектів можливе тільки за рахунок допомоги міжнародних фінансових інституцій. Наприклад, донори Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля готові залучити в економіку України на підвищення енергоефективності близько 1,5 млрд дол. США ⁸. Для підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання України МБРР готовий надати позику у розмірі 382 млн дол. ⁹. У рамках проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Муніципальна енергетична реформа в Україні» (MER) буде залучено 14,5 млн дол. США протягом 4 років ¹⁰.

Таким чином, не зважаючи на значну кількість нормативно-правових актів, які регламентують діяльність у сфері енергетичної ефективності, заяв посадовців різного рівня щодо намірів підвищити рівень енергоефективності в Україні, результати діяльності у цьому напрямі є незадовільними. Це потребує нових підходів до вирішення цієї проблеми, яка стала надзвичайно важливою в умовах гострої необхідності зменшення енергетичної залежності країни від російського імпорту енергетичних ресурсів.

Окремо слід зупинитися на необхідності врахування тіньового сектору економіки для оцінки рівня енергоефективності. За оцінками міжнародних експертів частка тіньового ВВП може досягати рівня до 50 % дійсного. Таким чином, оцінюючи рівень енергоємності ВВП теоретично можна зменшити його майже в півтора рази (енергоємність ВВП розраховується як

⁷ Державна цільова економічна програма енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2010 р. № 243 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-p.

⁸ Держенергоефективності України підвело підсумки роботи та обговорило плани на поточний рік [Електронний ресурс] / Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження, 05 03 2014. – Режим доступу: <http://saee.gov.ua/uk/news/198>.

⁹ МБРР надасть Україні кошти для впровадження енергозберігаючих технологій [Електронний ресурс] / Урядовий портал 13.02.2014. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247039501&cat_id=244274160.

¹⁰ Національний план дій з енергоефективності до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://naer.gov.ua/forum/userfiles/files/draft_national_renewable_energy_action_plan_through_2020_uk.pdf.

результат ділення загального енергоспоживання на отриманий при цьому ВВП, який теоретично необхідно збільшити в 1,5 раза).

Таким чином, загальний стан енергоефективності в Україні в цілому та в її регіонах можна оцінювати як незадовільний, що потребує прийняття комплексу заходів на різних ланках управління (*Шевцов В., Бараннік В., Земляний М. Рязова Т. Енергоефективність у регіональному вимірі. Проблеми та перспективи. Аналітична доповідь // Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в м. Дніпропетровську. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 22–27*).